

Sygn. akt I UK 250/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 listopada 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z odwołania Z.N.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w S.

o prawo do emerytury,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 14 listopada 2019 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 27 lutego 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K. wyrokiem z dnia 14 listopada 2017 r. oddalił odwołanie wniesione przez ubezpieczonego Z.N. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w S. z dnia 14 marca 2016 r., którą odmówiono przyznania ubezpieczonemu prawa do emerytury, ponieważ do

dnia 1 stycznia 1999 r. udowodnił on okres składkowy i nieskładkowy wynoszący łącznie 24 lata, 1 miesiąc i 29 dni (w aneksie do wymienionej decyzji uwzględniono jednak ubezpieczonemu jako uzupełnienie do pełnych 25 lat okres jego pracy w gospodarstwie rolnym rodziców), ale w tym tylko 11 miesięcy i 12 dni pracy w szczególnych warunkach.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony był w okresie od dnia 30 sierpnia 1974 r. do dnia 11 maja 1978 r. zatrudniony w Przedsiębiorstwie [...] „B.” w T., początkowo jako ślusarz remontowy i pomocnik maszynisty spychacza, a po zdobyciu we wrześniu 1975 r. kwalifikacji maszynisty spycharek kat. III, od dnia 1 października 1975 r. na stanowisku maszynisty spychacza, na którym stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę operatora spychacza do dnia 26 kwietnia 1976 r. W okresie od dnia 27 kwietnia 1976 r. odbywał zasadniczą służbę wojskową, z której został zwolniony w dniu 13 kwietnia 1978 r. W dniu 11 maja 1978 r. ubezpieczony rozwiązał umowę o pracę z dotychczasowym pracodawcą na mocy porozumienia stron, a od dnia 15 maja 1978 r. podjął pracę na podstawie umowy o pracę na stanowisku operatora sprzętu ciężkiego w Kombinacie [...] „H.”, którą wykonywał do dnia 30 września 1978 r. Za okresy zatrudnienia od dnia 1 października 1975 r. do dnia 26 kwietnia 1976 r. i od dnia 15 maja 1978 r. do dnia 30 września 1978 r. pracodawcy wystawili ubezpieczonemu świadectwa wykonywania pracy w warunkach szczególnych, które nie były kwestionowane przez organ rentowy.

Sąd pierwszej instancji ustalił ponadto, że ubezpieczony po zwolnieniu z wojska nie podjął pracy u dotychczasowego pracodawcy, ponieważ znalazł lepsze warunki zatrudnienia w „H.”, w której podjął pracę po upływie 30 dni od zwolnienia ze służby wojskowej. W okresie od dnia 4 października 1978 r. do dnia 18 listopada 1991 r. ubezpieczony był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Budownictwa [...] w D. na stanowisku operatora spycharki, natomiast po uzyskaniu w dniu 24 czerwca 1981 r. uprawnień kierowcy kategorii II - na stanowisku kierowcy samochodów ciężarowych. W czasie tego zatrudnienia, w okresie od dnia 18 marca 1991 r. do dnia 18 listopada 1991 r. korzystał z urlopu bezpłatnego, pracując od dnia 18 marca 1991 r. do dnia 16 października 1991 r. na stanowisku murarza, a następnie cieśli na budowie eksportowej w Niemczech. Z urlopu bezpłatnego udzielonego mu na

pracę na budowie eksportowej korzystał również przez okres około 20 dni w marcu i kwietniu 1990 r.

Powołując się na tak ustalony stan faktyczny sprawy i przypominając regulacje art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (dalej jako ustawa emerytalno-rentowa) oraz § 2 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (dalej jako rozporządzenie Rady Ministrów z 1983 r.), Sąd Okręgowy stwierdził, że w niniejszej sprawie było bezsporne, że ubezpieczony wykonywał prace w szczególnych warunkach w okresach od dnia 1 października 1975 r. do dnia 25 kwietnia 1976 r. w „B.” i od dnia 15 maja 1978 r. do dnia 30 września 1978 r. w „H.”, tj. łącznie przez 11 miesięcy i 12 dni. Przeprowadzone w tej sprawie postępowanie dowodowe wykazało zaś, że również w okresie od dnia 4 października 1978 r. do dnia 17 marca 1991 r. (z wyjątkiem marca i kwietnia 1990r.), a zatem przez 12 lat, 5 miesięcy i 13 dni, ubezpieczony stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę maszynisty spychacza i kierowcy samochodu ciężarowego, wymienione jako prace w warunkach szczególnych w dziale VIII, poz. 2 i w dziale V, poz. 3. W związku z tym łączny okres zatrudnienia ubezpieczonego w warunkach szczególnych na dzień 1 stycznia 1999 r. wynosił jedynie 13 lat, 4 miesiące i 25 dni, zamiast wymaganych 15 lat takiej pracy.

Równocześnie Sąd Okręgowy zaznaczył, że okres służby wojskowej podlega zaliczeniu do okresu pracy w warunkach szczególnych, jeżeli po jej odbyciu pracownik w ciągu trzydziestu dni podjął zatrudnienie w tym samym zakładzie, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby, co wynika z regulacji art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (w brzmieniu pierwotnym – dalej jako ustawa o powszechnym obowiązku obrony). W okolicznościach faktycznych niniejszej sprawy ubezpieczony nie podjął jednak pracy po odbyciu służby wojskowej w tym samym zakładzie, ani też w ciągu 30 dni od zwolnienia ze służby, w związku z czym brak było podstaw do zaliczenia okresu tej służby do okresu jego pracy w warunkach szczególnych.

Uznając w konsekwencji powyższych rozważań, że ubezpieczony na dzień 1 stycznia 1999 r. nie legitymował się wymagany co najmniej 15-letnim stażem pracy w szczególnych warunkach, Sąd pierwszej instancji stanął na stanowisku, że nie doszło do spełnienia przez ubezpieczonego wszystkich przesłanek niezbędnych do nabycia prawa do świadczenia z art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalno-rentowej.

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) wyrokiem z dnia 27 lutego 2018 r., wydanym na skutek apelacji wniesionej przez ubezpieczonego od wyroku Sądu pierwszej instancji, oddalił tę apelację.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, apelacja ubezpieczonego nie zasługiwała na uwzględnienie, choć z całkowicie odmiennych przyczyn niż wskazane przez Sąd pierwszej instancji.

Sąd drugiej instancji przypomniał, że spośród przewidzianych, w prawidłowo powołanych przez Sąd Okręgowy jako podstawa rozstrzygnięcia art. 184 i art. 32 ustawy emerytalno-rentowej w związku z § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r., przesłanek wymaganych do nabycia przez ubezpieczonego prawa do wnioskowanego przez niego świadczenia, sporne pozostawało jedynie legitymowanie się przez ubezpieczonego wymagany 15-letnim okresem pracy w szczególnych warunkach przypadającym do dnia wejścia w życie powołanej ustawy, a więc do dnia 1 stycznia 1999 r. Na etapie postępowania apelacyjnego spór ograniczał się zaś wyłącznie do oceny, czy do okresu pracy w szczególnych warunkach podlega zaliczeniu okres służby wojskowej pełnionej przez ubezpieczonego w okresie od dnia 27 kwietnia 1976 r. do dnia 13 kwietnia 1978 r., tj. w czasie jego zatrudnienia od dnia 30 sierpnia 1974 r. do dnia 11 maja 1978 r. w Przedsiębiorstwie [...] „B.” w K., w tym od dnia 1 października 1975 r. do dnia 26 kwietnia 1976 r. jako maszynisty spycharki, tj. na stanowisku wymienionym w wykazie A, dziale V, poz. 3.

Sąd drugiej instancji stwierdził w tym zakresie, że nie budziło wątpliwości, że obowiązujący w okresie służby wojskowej ubezpieczonego art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony (w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 stycznia 1975 r.) przewidywał, że czas odbywania zasadniczej lub okresowej służby wojskowej wlicza się pracownikom do okresu zatrudnienia, w zakresie wszelkich

uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu tej służby podjął on zatrudnienie w tym samym zakładzie, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby. Było zatem oczywiste, że z samej istoty okres zasadniczej służby wojskowej nie jest okresem zatrudnienia i nawet powołana ustawa o powszechnym obowiązku obrony okresu tego nie zrównuje z zatrudnieniem, nakazując jedynie zaliczenie okresu zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie określonych uprawnień. Z drugiej strony okres zasadniczej służby wojskowej nie pozostaje poza regulacją prawa ubezpieczeń społecznych, z tym jednak, że jako okres składkowy - art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy emerytalno-rentowej. Tylko żołnierzy zawodowych ustawa ta uważa za pracowników zatrudnionych w szczególnym charakterze - art. 32 ust. 3 pkt 6 tej ustawy. Skoro regulacja ta obejmuje wyłącznie żołnierzy zawodowych, to ten krąg podmiotowy jest zamknięty, zwłaszcza że w niniejszej sprawie nie chodzi o pracę w szczególnym charakterze, lecz o zatrudnienie w szczególnych warunkach. Nie każda zaś zasadnicza służba wojskowa ze względu na jej charakter może być porównywana z pracą w szczególnych warunkach, a jeśli nawet, to rozwiązanie korzystne dla zainteresowanych musiałoby być wyraźne i mające uzasadnienie w indywidualnej specyfice służby. Pozytywnej regulacji stwierdzającej, że okres zasadniczej służby wojskowej jest okresem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze brak także we wspomnianym rozporządzeniu Rady Ministrów z 1983 r. Ujęcie w nim jedynie żołnierzy zawodowych (§ 10), tak jak w ustawie emerytalno-rentowej (art. 32 ust. 3 pkt 3), świadczy przy tym o regulacji zamkniętej i wyklucza lukę prawną.

Jednocześnie Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, iż Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 15 października 2013 r., II UZP 6/13 (LEX nr 1385939) stwierdził, że czas zasadniczej służby wojskowej odbytej w okresie obowiązywania art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony (w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 1974 r.) zalicza się - na warunkach wynikających z tego przepisu - do okresu pracy wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym - art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalno-rentowej. W uzasadnieniu omawianej uchwały Sąd Najwyższy, powołując się także na swoje utrwalone już stanowisko (por. wyrok z dnia 20 marca

2013 r., I UK 544/12), podkreślił jednak, że do oceny określonego stanu faktycznego, w tym zrealizowanego przed wejściem ustawy emerytalno-rentowej, wywołującego skutek prawny, należy stosować przepisy obowiązujące w czasie realizacji tego stanu faktycznego.

Sąd Apelacyjny uznał zatem, że poszukując regulacji stanowiących podstawę do wliczenia okresu zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach uprawniającego do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, należy sięgać do obowiązujących ówczesnie przepisów. Sąd drugiej instancji podkreślił w związku z tym, że w spornym okresie odbywania przez ubezpieczonego zasadniczej służby wojskowej od dnia 27 kwietnia 1976 r. do dnia 13 kwietnia 1978 r. obowiązywała ustawa z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin oraz zachowujące swoją moc na podstawie art. 127 ust. 3 tej ustawy rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do kategorii zatrudnienia (dalej jako rozporządzenie Rady Ministrów z 1956 r.), stanowiące akt wykonawczy do dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Zgodnie z § 5 rozporządzenia Rady Ministrów z 1956 r., okresy wymienione w art. 8 dekretu zaliczało się do wymaganych okresów zatrudnienia tak jak zatrudnienie w II kategorii, z wyjątkiem tych okresów służby wojskowej, które w myśl obowiązujących przepisów podlegały zaliczeniu do I kategorii zatrudnienia. Jeżeli jednak pracownik bezpośrednio przed okresami wymienionymi w art. 8 dekretu wykonywał zatrudnienie w I kategorii, okresy te zaliczało się tak jak zatrudnienie w I kategorii zatrudnienia. Jednym z okresów wymienionych w art. 8 ust. 1 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. była tymczasem służba w Wojsku Polskim po dniu 1 listopada 1918 r. – pkt 4. W konsekwencji tego żołnierz zasadniczej służby wojskowej, któremu na podstawie § 5 powołanego wyżej rozporządzenia Rady Ministrów z 1956 r. zaliczono służbę wojskową do zatrudnienia w I kategorii zatrudnienia i który następnie na mocy § 9 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 maja 1979 r. w sprawie pierwszej kategorii zatrudnienia (dalej jako rozporządzenie Rady Ministrów z 1979 r.) zachował to uprawnienie, ma prawo do zaliczenia tej służby jako okresu

pracy w szczególnych warunkach na podstawie § 19 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. w związku z art. 32 ust. 4 ustawy emerytalno-rentowej.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy decydujące znaczenie miała natomiast okoliczność, że praca ubezpieczonego przed powołaniem go do odbycia zasadniczej służby wojskowej nie stanowiła pracy zaliczonej do pierwszej kategorii zatrudnienia według rozporządzenia Rady Ministrów z 1956 r. Zajmowane wówczas przez niego stanowisko maszynisty spycharki (maszynisty ciężkich maszyn budowlanych lub drogowych) nie zostało bowiem wymienione w stanowiącym załącznik do owego aktu prawnego wykazie prac wykonywanych w warunkach szkodliwych dla zdrowia, uprawniających do zaliczenia do I kategorii zatrudnienia. W tej sytuacji, skoro w spornym okresie pełnienia zasadniczej służby wojskowej brak było podstaw prawnych do zaliczenia poprzedzonej ową służbą pracy ubezpieczonego do pierwszej kategorii zatrudnienia, niezależnie od tego, czy w terminie 30 dni od zakończenia służby wojskowej ubezpieczony powrócił do pracy u dotychczasowego pracodawcy, to także okres tej służby nie mógł być zaliczony do pierwszej kategorii zatrudnienia, tym bardziej, że z mocy § 9 obowiązującego od 1 stycznia 1980 r. rozporządzenia Rady Ministrów z 1979 r. zachowaniu podlegały jedynie uprawnienia z tytułu zaliczenia pracy do pierwszej kategorii zatrudnienia nabyte na podstawie przepisów obowiązujących. Ubezpieczony w świetle owych przepisów jakichkolwiek uprawnień jednak nie nabył, natomiast powołane wyżej rozporządzenie, odmiennie niż uprzednio obowiązujące rozporządzenie Rady Ministrów z 1956 r., nie przewidywało już możliwości zaliczenia tak jak zatrudnienia w I kategorii zatrudnienia, okresu służby wojskowej bezpośrednio poprzedzonej wykonywaniem zatrudnienia w I kategorii.

Odmowa zaliczenia okresu zasadniczej służby wojskowej od dnia 27 kwietnia 1976 r. do dnia 13 kwietnia 1978 r. do okresu pracy w szczególnych warunkach oznaczała tym samym, że ubezpieczony istotnie nie wykazał wymaganego 15-letniego okresu zatrudnienia w takich warunkach, co sprawiało, że jego starania o przyznanie stanowiącej przedmiot sporu emerytury nie mogły przynieść pożądanego skutku.

Dlatego też jedynie na marginesie powyższych rozważań Sąd Apelacyjny zauważył, że jak wynika z uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2015 r., III UZP 4/15 (OSNP 2015 nr 12, poz. 164), okres zasadniczej lub okresowej służby wojskowej odbytej w czasie od dnia 29 listopada 1967 r. do dnia 31 grudnia 1974 r. zalicza się do okresu pracy w szczególnych warunkach wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym także w sytuacji, gdy ubezpieczony bezpośrednio przed powołaniem do służby wojskowej pracował w warunkach szczególnych oraz po zwolnieniu z tej służby podjął w innym zakładzie pracy zatrudnienie niestanowiące pracy w szczególnych warunkach, jeżeli zostały spełnione przesłanki, o których mowa w art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony oraz w § 2-5, 7 i 8 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin.

Ubezpieczony Z. N. wniósł do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 27 lutego 2018 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając mu naruszenie przepisów prawa materialnego, to jest:

- art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2, 3, 4 i art. 27 ustawy emerytalno-rentowej, przez ich błędne zastosowanie polegające na uznaniu, że ubezpieczonemu nie przysługuje emerytura w obniżonym wieku emerytalnym wywodzonym z faktu wykonywania pracy w szczególnych warunkach;

- § 2 ust. 1 i 2, § 4 ust. 1 pkt 3 oraz § 19 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. w związku z art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 czerwca 1975 r. do dnia 5 sierpnia 1979 r., przez ich błędne zastosowanie polegające na uznaniu, że ubezpieczony nie ma wymaganego okresu zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach.

Powołując się na tak sformułowane zarzuty kasacyjne, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpatrywana w niniejszym postępowaniu skarga kasacyjna jest uzasadniona.

Sąd Najwyższy zauważa, że rozstrzygnięcie zawarte w zaskarżonym wyroku jest oparte na założeniu interpretacyjnym, zgodnie z którym skoro praca ubezpieczonego przed powołaniem go do odbycia zasadniczej służby wojskowej nie stanowiła pracy zaliczonej do I kategorii zatrudnienia według rozporządzenia Rady Ministrów z 1956 r., gdyż zajmowane wówczas przez niego stanowisko maszynisty spycharki (maszynisty ciężkich maszyn budowlanych lub drogowych) nie zostało wymienione w wykazie prac wykonywanych w warunkach szkodliwych dla zdrowia, uprawniających do zaliczenia do I kategorii zatrudnienia, stanowiącym załącznik do tego rozporządzenia, to także okres tejże służby nie mógł być zaliczony do I kategorii zatrudnienia niezależnie od tego, czy w terminie 30 dni od zakończenia służby wojskowej ubezpieczony powrócił do pracy u dotychczasowego pracodawcy. Założenie to potwierdzała, zdaniem Sądu drugiej instancji, regulacja § 9 – obowiązującego od dnia 1 stycznia 1980 r. – rozporządzenia Rady Ministrów 1979 r., gdyż na jej podstawie zachowaniu podlegały jedynie uprawnienia z tytułu zaliczenia pracy do I kategorii zatrudnienia nabyte na podstawie przepisów wcześniej obowiązujących. Samo rozporządzenie Rady Ministrów z 1979 r., odmiennie niż uprzednio obowiązujące rozporządzenie Rady Ministrów z 1956 r., nie przewidywało już natomiast możliwości zaliczenia tak jak zatrudnienia w I kategorii zatrudnienia okresu służby wojskowej bezpośrednio poprzedzonej wykonywaniem zatrudnienia w I kategorii.

Zdaniem Sądu Najwyższego, przedstawione założenie jest jednak błędne i to z kilku powodów. Po pierwsze, w orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmuje się, że w sprawach o prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, o której mowa w art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalno-rentowej, wiek emerytalny (obniżony w stosunku do określonego w art. 27 pkt 1 ustawy), rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których pracownikom zatrudnionym w szczególnych warunkach przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. Pogląd ten został wyrażony we w pełni aprobowanej w późniejszym orzecznictwie uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego

2002 r., III ZP 30/01 (OSNAPiUS 2002 nr 10, poz. 243), w której uznano, że przepisy dotychczasowe, o których mowa w art. 32 ust. 4 ustawy emerytalno-rentowej, to § 4-8a rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. określające wiek emerytalny i okresy wykonywania pracy w szczególnych warunkach przez pracowników wykonujących prace wymienione (wyszczegółowione) w wykazach stanowiących załączniki do rozporządzenia, § 9-15 rozporządzenia określające wiek emerytalny i warunki przechodzenia na emeryturę osób zatrudnionych w szczególnym charakterze, a ponadto § 3 rozporządzenia określający ogólny wymagany okres zatrudnienia (staż składkowy i nieskładkowy) oraz § 2 stanowiący, że okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku. Po drugie, w orzecznictwie Sądu Najwyższego za ugruntowany należy uznać również pogląd, zgodnie z którym w powołanej wcześniej uchwale III ZP 30/01 nie wykluczono dalszego obowiązywania (na podstawie art. 32 ust. 4 ustawy emerytalno-rentowej) § 19 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. (por. wyroki: z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 215/09, LEX nr 889728; z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 219/09, LEX nr 590248; z dnia 17 maja 2012 r., I UK 399/11, LEX nr 1211140; z dnia 27 lipca 2012 r., I UK 82/12, LEX nr 12505576; z dnia 5 czerwca 2013 r., III UK 87/12, LEX nr 1555712). W orzeczeniach tych podkreśla się, że w argumentacji uchwały brak wprowadzie jakiegokolwiek odniesienia do tego przepisu, podobnie zresztą jak § 19 ust. 1, jednakże nie ma wątpliwości, że ten ostatni przepis, stanowiąc, że przy ustalaniu okresów pracy, o których mowa w § 2, uwzględnia się również okresy takiej pracy (służby) wykonywanej przed dniem wejścia w życie rozporządzenia, również wchodzi w materię objętą art. 32 ust. 4 ustawy emerytalno-rentowej. Najistotniejsze jest jednak to, że także § 19 ust. 2 odnosi się do ustawowego odesłania, a przez zagwarantowanie zachowania dotychczasowych uprawnień rozszerza on katalog prac wykonywanych w szczególnych warunkach, o których mowa w § 4. Innymi słowy, jest to przepis, który wskazuje rodzaje prac uznawanych za prace w szczególnych warunkach (oprócz wymienionych w wykazach A i B) i są nimi prace dotychczas zaliczane do I kategorii zatrudnienia. Po trzecie, jak trafnie

wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 czerwca 2018 r., I UK 102/17 (BSN-IPiUS 2018 nr 5-6, poz. 19), zgodnie z § 19 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r., jako okresy pracy w szczególnych warunkach należy traktować okresy pracy na stanowiskach zaliczonych do I kategorii zatrudnienia na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 1979 r. Zgodnie zaś z § 8 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1979 r., wcześniejsze okresy wykonywania pracy zaliczonej do I kategorii zatrudnienia w tym rozporządzeniu, a zatem okresy sprzed dnia 1 stycznia 1980 r., uwzględnia się na poczet ustalania okresów pracy zaliczonej do I kategorii zatrudnienia. Odnosząc ten pogląd do okoliczności faktycznych niniejszej sprawy, trzeba z kolei stwierdzić, że praca maszynisty spychacza (to jest maszynisty ciężkich maszyn budowlanych i drogowych) została wymieniona w dziale V (w budownictwie i produkcji materiałów budowlanych), poz. 3 wykazu prac zaliczonych do I kategorii zatrudnienia, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 1979 r. Tym samym, na mocy tego rozporządzenia, okres pracy skarżącego na stanowisku maszynisty spychacza sprzed dnia 1 stycznia 1980 r. powinien zostać uznany za okres pracy na stanowisku zaliczonym do I kategorii zatrudnienia. W rezultacie, na podstawie § 19 ust. 2 rozporządzenia rady Ministrów z 1983 r., podlega także zaliczeniu do okresu pracy w szczególnych warunkach. Po czwarte, nic innego nie wynika z zastosowania w niniejszej sprawie regulacji § 19 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r., skoro w myśl tego przepisu, przy ustalaniu okresów pracy, o których mowa w § 2 (to jest okresów pracy uzasadniających prawo do świadczeń na zasadach określonych w tym rozporządzeniu, co oznacza okresy pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze), uwzględnia się okresy takiej pracy (służby) wykonywanej przed dniem wejścia w życie rozporządzenia, to znaczy w całym okresie przed dniem 1 stycznia 1983 r. (§ 21 rozporządzenia). Oznacza to, że każdy okres pracy bez względu na to, pod rządami jakich przepisów był realizowany, jeśli tylko praca ta (stanowisko pracy) jest pracą w szczególnych warunkach w rozumieniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r., jest także uwzględniany w ramach łącznego okresu takiej pracy wymaganego do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym.

Podsumowując ten wątek rozważań, Sąd Najwyższy stwierdza, że nie ma racji Sąd Apelacyjny, uznając, że praca wykonywana przez skarżącego w okresie poprzedzającym jego powołanie do odbycia zasadniczej służby wojskowej, nie była pracą zaliczoną do I kategorii zatrudnienia, co uniemożliwiało zaliczenie mu do tej samej kategorii zatrudnienia okresu zasadniczej służby wojskowej. Choć bowiem faktycznie pracy wykonywanej wówczas przez skarżącego nie wymieniono w wykazie prac wykonywanych w warunkach szkodliwych dla zdrowia, uprawniających do zaliczenia do I kategorii zatrudnienia, stanowiącym załącznik do obowiązującego w okresie do dnia 31 grudnia 1979 r. rozporządzenia Rady Ministrów z 1956 r., to jednak na podstawie przepisów intertemporalnych później obowiązujących aktów prawnych, została ona zaliczona do I kategorii zatrudnienia, a następnie do prac w szczególnych warunkach (§ 19 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. oraz § 19 ust. 2 tego rozporządzenia w związku z § 8 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1979 r.). Taki sam charakter miała zresztą praca wykonywana przez skarżącego na tożsamym stanowisku w kolejnym okresie od dnia 15 maja 1978 r. do dnia 30 września 1978 r., w czasie zatrudnienia w Kombinacie [...] „H.”.

Wbrew odmiennemu stanowisku Sądu drugiej instancji, ocena czy okres zasadniczej służby wojskowej pełnionej przez skarżącego w czasie pozostawania w zatrudnieniu w Przedsiębiorstwie [...] „B.” w T. mógł zostać zaliczony do okresu pracy wykonywanej przez niego w szczególnych warunkach wymagała zatem sięgnięcia do regulacji art. 108 ustawy o powszechnym obowiązku obrony w wówczas obowiązującym brzmieniu. To ten przepis reguluje bowiem zasadę zaliczania okresu służby wojskowej do stażu pracy oraz warunki, jakie muszą być spełnione, aby zasada ta znalazła zastosowanie. Wymieniony przepis, podobnie jak inne przepisy ustawy o powszechnym obowiązku obrony, nie normuje natomiast kwestii związanych ze szczególnymi uprawnieniami, które wynikają z zaliczenia okresu służby wojskowej. Te bowiem są uregulowane w przepisach szczególnych, w tym między innymi w przepisach prawa ubezpieczeń społecznych. Na podstawie art. 108 ustawy o powszechnym obowiązku obrony, po spełnieniu warunków w nim przewidzianych, dochodzi więc jedynie do wydłużenia okresu zatrudnienia sprzed powołania do służby wojskowej, ewentualnie po jej odbyciu, o okres jej odbywania.

Innymi słowy, okres służby wojskowej staje się elementem okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach (jest do niego zaliczony) nie z tej przyczyny, że tak stanowi art. 108 ustawy o powszechnym obowiązku obrony, ale dlatego, że okres, do którego służba wojskowa zostaje zaliczona, jest okresem pracy w szczególnych warunkach. Kwestia zaliczalności okresu zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach jest zatem rozstrzygana w ten sposób, że na podstawie pierwotnie art. 108, a następnie art. 120 i art. 125 oraz ponownie art. 120 ustawy z dnia 30 stycznia 1969 r. o powszechnym obowiązku obrony okres zasadniczej służby wojskowej stawał się częścią okresu zatrudnienia, w czasie którego owa służba wojskowa była odbywana. Jeśli więc służba wojskowa była odbywana w czasie zatrudnienia w szczególnych warunkach, to okres, w którym ją odbyto, był traktowany (również na przyszłość) tak jak okres takiego zatrudnienia (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2013 r., II UZP 6/13, OSNP 2014 nr 3, poz. 42; uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2015 r., III UZP 4/15, OSNP 2015 nr 12, poz. 164 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 października 2009 r., I UK 126/09, OSNP 2011 nr 7-8, poz. 12; z dnia 25 stycznia 2010 r., I UK 239/09, LEX nr 577820; z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 215/09, OSNP 2011 nr 15-16, poz. 219; z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 219/09, LEX nr 590248; z dnia 17 maja 2012 r., I UK 399/11, LEX nr 1211140; z dnia 24 maja 2012 r., II UK 265/11, LEX nr 1227192; z dnia 4 grudnia 2013 r., II UK 217/13, LEX nr 1408682; z dnia 21 stycznia 2014 r., I UK 96/13, LEX nr 1498597; z dnia 6 lutego 2014 r., II UK 349/12, LEX nr 1660824 oraz z dnia 8 kwietnia 2014 r., II UK 424/13, LEX nr 1466629).

Sąd Najwyższy przypomina w związku z tym, że w okresie, w którym skarżący odbywał zasadniczą służbę wojskową (lata 1976 – 1978), nie obowiązywał już art. 108 powołanej ustawy w swoim pierwotnym brzmieniu, lecz w brzmieniu nadanym mu od dnia 1 stycznia 1975 r. przez art. X pkt 2 lit. c ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks pracy (Dz.U. Nr 24, poz. 142), i zgodnie z jego nowym brzmieniem, czas odbywania zasadniczej lub okresowej służby wojskowej wliczał się pracownikowi do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu tej służby podjął on zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był

zatrudniony przed powołaniem do służby (ust. 1), przy czym warunkiem wliczenia służby wojskowej do okresu zatrudnienia było zachowanie terminów, o których mowa w art. 106 ust. 1 lub w art. 107 ust. 1 (ust. 3), to znaczy zgłoszenie powrotu do zakładu pracy w celu podjęcia zatrudnienia w ciągu 30 dni od dnia zwolnienia ze służby. Z kolei myśl § 5 ust. 1 wydanego na podstawie art. 108 ust. 4 powołanej ustawy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierze i ich rodzin, w brzmieniu obowiązującym od dnia 4 kwietnia 1975 r., żołnierzowi, który podjął zatrudnienie stosownie do zasad określonych w § 2-4 rozporządzenia, to jest najogólniej rzecz biorąc z zachowaniem 30-dniowego terminu do zgłoszenia powrotu do zakładu pracy od zwolnienia ze służby, a w pewnych szczególnych przypadkach opisanych w § 2-4 także bez zachowania tego terminu, czas odbywania służby wojskowej wliczał się do okresu zatrudnienia w zakładzie, w którym podjął on zatrudnienie, w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem w tym zakładzie pracy oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie.

Jak wyjaśnił przy tym Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 maja 2019 r., I UK 64/18 (LEX nr 2665327), odwołując się do poglądów wyrażonych uprzednio w wyroku z dnia 5 sierpnia 2014 r., I UK 442/13 (LEX nr 1491097) oraz w uchwale z dnia 2 lipca 2015 r., III UZP 4/15, uprawnione jest postawienie ogólnej tezy, zgodnie z którą zaliczenie czasu odbywania zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia, od którego zależy nabycie uprawnień do emerytury w niższym wieku emerytalnym z tytułu zatrudnienia w szczególnych warunkach, może mieć miejsce zarówno wtedy, gdy ubezpieczony przed powołaniem do zasadniczej służby wojskowej i po zwolnieniu z tej służby pracował u tego samego pracodawcy w szczególnych warunkach, jak i wtedy, gdy pracował w szczególnych warunkach tylko bezpośrednio przed powołaniem do odbycia zasadniczej służby wojskowej lub tylko bezpośrednio po zwolnieniu z tej służby. Tym bardziej zaś możliwe jest zaliczenie czasu zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia, od którego zależy nabycie uprawnień do wcześniejszej emerytury, gdy ubezpieczony zarówno bezpośrednio przed powołaniem do tej służby, jak i po jej zakończeniu pracował w szczególnych warunkach, chociaż u innych pracodawców i na różnych

stanowiskach pracy. Sąd Najwyższy w powołanym wyroku z dnia 16 maja 2019 r., I UK 64/18, przypomniał także, że istotne jest aksjologiczne uzasadnienie przedstawionej wykładni przepisów. Już w wyroku z dnia 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06 (OSNP 2007 nr 7-8, poz. 108), Sąd Najwyższy stwierdził bowiem, że obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona ojczyzny, a zakres tego obowiązku służby wojskowej określa ustawa (art. 85 ust. 1 i 2 Konstytucji RP). Konstytucyjna zasada demokratycznego państwa prawnego, urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP), zasada równości wobec prawa i zakaz dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji RP), wymuszają na gruncie Konstytucji, będącej najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej (art. 8 Konstytucji RP), ustanawianie takich regulacji ustawowych lub dokonywanie wykładni przepisów prawa powszechnie obowiązującego, które wykluczają jakiegokolwiek pokrzywdzenie obywatela z powodu wykonywania publicznego obowiązku obrony ojczyzny. W konsekwencji na gruncie prawa ubezpieczeń społecznych okresy służby wojskowej w Wojsku Polskim lub okresy jej równorzędne są zawsze okresami składkowymi (art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy emerytalno-rentowej), bez potrzeby wypełniania jakichkolwiek dodatkowych warunków, a w szczególności bez względu na to, czy okresy odbytej służby były poprzedzone stosunkiem pracy lub innym stosunkiem prawnym kreującym tytuł obowiązkowego ubezpieczenia społecznego. Oznacza to, że okres czynnej służby wojskowej jest składkowym okresem ubezpieczenia dla każdego ubezpieczonego, który odbył taką służbę. Również z punktu widzenia nabycia uprawnień do emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy emerytalno-rentowej) okres odbywania zasadniczej służby wojskowej (w latach 70-tych XX wieku obowiązkowej, „przymusowej”, bo realizującej obowiązek wobec państwa) powinien być (zatem) traktowany jednakowo w przypadku wszystkich ubezpieczonych spełniających warunki brzegowe określone w art. 106-108 ustawy o powszechnym obowiązku obrony (w brzmieniu obowiązującym do 1979 r.) oraz w rozporządzeniu wykonawczym wydanym na podstawie art. 108 ust. 4 tej ustawy (rozporządzeniu z dnia 22 listopada 1968 r.).

Odnosząc przedstawioną wyżej wykładnię powołanych przepisów prawa do bezspornych okoliczności faktycznych niniejszej sprawy, Sąd Najwyższy zauważa,

że skarżący zarówno bezpośrednio przed powołaniem go do odbycia zasadniczej służby wojskowej, jak i bezpośrednio po jej odbyciu niewątpliwie pracował w szczególnych warunkach, w rozumieniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 1983 r. Co więcej, czas odbywania przez niego zasadniczej służby wojskowej przypadał w całości w okresie zatrudnienia w Przedsiębiorstwie [...] „B.” w T., gdyż skarżący został zwolniony ze służby wojskowej po jej odbyciu w dniu 13 kwietnia 1978 r., natomiast do rozwiązania przez niego stosunku pracy (na mocy porozumienia stron) z wymienionym pracodawcą doszło w dniu 11 maja 1978 r. Sąd drugiej instancji w ogóle nie rozważał jednak tych okoliczności i ich ewentualnego wpływu na możliwość zaliczenia skarżącemu czasu pełnienia służby wojskowej do opisanego okresu jego zatrudnienia, gdyż rozstrzygnięcie zawarte w zaskarżonym wyroku, błędnie z przyczyn wyżej podniesionych, oparł na wykładni przepisów rozporządzeń Rady Ministrów z 1956 r. i 1979 r. Z kolei Sąd pierwszej instancji, również błędnie, odniósł sytuację faktyczną, w której znajdował się w tamtym czasie skarżący, do art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony w jego pierwotnym brzmieniu. Tymczasem, co już także zostało podniesione, ówczesna sytuacja faktyczna skarżącego powinna być oceniana przez pryzmat art. 108 ustawy o powszechnym obowiązku obrony w jego brzmieniu obowiązującym od dnia 1 stycznia 1975 r., z uwzględnieniem przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w brzmieniu obowiązującym od dnia 4 kwietnia 1975 r. Taka ocena nie została wszakże dotychczas przeprowadzona w niniejszej sprawie, co powoduje, że w pełni uzasadniony jest sformułowany w rozpoznawanej skardze kasacyjnej wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznawania.

Sąd Najwyższy zauważa bowiem, że przeprowadzenie takiej oceny nie jest możliwe na podstawie dotychczas ustalonego w sprawie stanu faktycznego, gdyż dodatkowych stanowczych ustaleń wymaga określenie, w jakich okolicznościach doszło do rozwiązania umowy o pracę łączącej skarżącego z pracodawcą zatrudniającym go bezpośrednio przed powołaniem do służby wojskowej. Rozwiązanie to nastąpiło wszak z całą pewnością przed upływem 30-dniowego terminu, o którym mowa w art. 108 ust. 1 w związku z art. 106 ust. 1 i art. 107 ust. 1

ustawy o powszechnym obowiązku obrony oraz przepisach wspomnianego rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. Należy też rozważyć, czy wspomniane rozwiązanie umowy o pracę nie nastąpiło po uprzednim zgłoszeniu przez skarżącego gotowości do pracy, co zdaje się wynikać z uzasadnienia apelacji wniesionej od wyroku Sądu pierwszej instancji i co mogłoby wskazywać na reaktywację nadal nierozwiązanej przecież umowy o pracę z zachowaniem wymaganego terminu. Z drugiej zaś strony przedstawiony przez skarżącego w uzasadnieniu apelacji przebieg zdarzeń może też ewentualnie wskazywać na spełnienie się dyspozycji § 5 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r., co również powodowałoby, że czas odbytej służby wojskowej podlegałby zaliczeniu do okresu zatrudnienia w zakładzie pracy, w którym skarżący był pracownikiem w dniu powołania do służby wojskowej.

Kierując się zatem przedstawionymi motywami oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji swojego wyroku.

as